

Петро Сіреджук

ТЕРНОПІЛЬСЬКА ВОЛОСТЬ 1697 Р.

Уперше в українській історіографії схарактеризовано інвентар Тернопільської волості 1697 р. як важливе цінне джерело з соціально-економічної історії Тернополя і його сільської округи. Він також є важливим документом для вивчення демографічного розвитку міста та навколишніх сіл, їхнього національного і соціального складу населення і онамастикону мешканців.

Ключові слова: *інвентар, ремісники, селяни, повинності, населення, замок.*

Українська урбаністика у вітчизняній історіографії – на маргінесі. Виявлення і публікація нових першоджерел до історії міст не лише Поділля, а й Галичини має велике науково-пізнавальне значення як для фахових істориків, так і для краєзнавців.

Мета нашої розвідки – ознайомити широкий загал української громадськості з інвентарем Тернополя та його околиць 1697 р. Практичне значення розвідки у тому, що вона може бути використана для краєзнавчих досліджень під час написання історії міст і сіл Тернопільської області, а також нарисів про Тернопіль і узагальнювальних праць з демографії краю.

Виявлений документ про Тернопіль і його околиці зберігається в відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки АН України. Там він зберігається в першому описі фонду № 4 (магнатів Баваровських) у справі за інвентарним номером 1611//П. Манускрипт високий, широкоформатний, написаний старопольською мовою, менш-більш розбірливим почерком. Його стан збереження задовільний. Рукопис має назву “Інвентар Тернопільської волості: міста і сіл до замку зобов’язаних різних осіб, складений на місці 21 липня 1697 р.” [1, арк. 1–13 зв.].

Цей рукопис значно доповнює зміст історичної сторінки повсякденного життя Тернополя 1697 р., ніж вже описано в узагальнюючих статтях і книгах тернопільських краєзнавців, зокрема: П. Гуцала [2], А. Бойцун [3], О. Петровського, О. Гаврилюка, В. Окаринського, І. Крочака [4] та В. Бурми [5] та ін. В інвентарі чітко подано опис основних частин міста, демографічних характеристик жителів, їхніх повинностей та соціально-економічних об’єктів.

З наведеного інвентарю встановлено, що на той час Тернопіль складався з ринку, восьми вулиць, які мали такі назви: Львівська, Кам’янецька, Збаразька, Багата, Надрічна, Над ставом, Передзамче та Підзамче [1, арк. 1–9 зв.].

Ринок. Від ставу на ринку стояв зруйнований турками фарний костел, на ремонт якого дружина короля виділила 500 злотих на руки парафіяльному ксьондзові Казимирові Романовському, який узявся за його відбудову: заскрити вікна, відновити хор таким, яким він був до зруйнування, і т. д. Тут мешкало 42 сім’ї, у тому числі 15 українських, шість польських і 21 жидівська родини. На ринку власні будинки з-поміж українців мали слюсар Андрій, ткач Степан, Михайло Венгринович, Андрій Стрілецький, вдова Чемивиха, вдова Пинчиха, Федір Різник, Ілляш Довгополий, Костянтин, Іван Прокіпович, Микола Коневич, Якоб Венгринович, Василь Джусик, Панько зять Курилів, Єнта Чорний; з-поміж поляків – Казимир Вишньовський, золотник Войцех, Ян Пенчиний, Олександр Сомовський, Йось Хаскевич, Миколаїха Сатурська, а з-поміж жидів – Шміло, Йосиф, Марко, Мошко, Хаскел, Нізам, Доня, Арон Бабич, Лейбиха, Абрамко з братом, Хаїм Німець, Анкль, Міхель з сином, Абрам, Копел, вдови Юська Баворівського, Нехімець, Берко (мав єдину на ринку кам’яницю), золотник Якоб, Овел і Нохім [1, арк. 2 зв.].

Вулиця Львівська, як і ринок, була населена українцями, поляками та жидами. На цій вулиці з одного боку серед українців власні будинки мали Іван Мечник, писар Олександр, Іван Келіпчак, мельник Іван Медведько, отець Стефан Намісник, Андрій Боднар, Василь Млинар; з поляків – Матяш Желевський, а з-поміж жидів – Міхель, Абрам, Марко, Ідль, жидівка Хова, яка мала кам’яницю, Матус, Лейба Зельманович, Лішль, Зельман, який жив у кам’яниці [1, арк. 2 зв. – 3].

На цій стороні вулиці розташовувалася мурована церква Святого Хреста, український шпиталь, а також мурована Львівська брама. Неповдалі цієї брами в місті функціонувало два невеликі млини [1, арк. 3–3 зв.].

На протилежному боці вулиці Львівської у власних будинках проживало сім українських та п’ять жидівських родин: Василя Млинаря, вдови Іллі Репшикового, Ісає Мельника, Івана Лота, Леонтія Старого, Семена Бровка, Яреми Лютого та жидів Йодля, Давида Золотого, Анкеля, а також у кам’яниці мешкав рабин тернопільських жидів. На цій стороні вулиці був польський шпиталь, цвинтар старого костелу [1, арк. 3 зв.].

За брамою Львівської вулиці мешкали Панько Швець, Стецько Грабар, мельник Корсовський, мельник Андрушко, Ігнат Воротний та Микола Тесля [1, арк. 3 зв.].

На вулиці Кам’янецькій з одної сторони жили вдова Петриха, вдова Павлиха Кравця, Іван Бердей, Васько Кравець, Ян Сатурщак та Ігнат Вовк. На цьому боці вулиці знаходила-

ся друга православна церква титулу Різдва Христового, а також довга мурована брама, яку іменували Кам'янецькою [1, арк. 4.].

На протилежному боці вулиці у власних будинках жили Семен Мацин, отець Дзевічко, Мат'яш зять Сатурського, Лукаша Гука, жид з Сатанова, Дмитро, в дворику пан Войцеховський і в халупах його піддані Василь, Дмитро, Михайло, Андрушко, Стефан, Федір, Марцін (у кам'яниці. – Авт.), Петро Каравш та жиди Ірш і Шмаро. На цій стороні вулиці був руський шпиталь, церковна кам'яниця, у якій мешкав міський пан [1, арк. 4 зв.].

Вулиця Збаразька була населена 22 родинами, які жили у власних будинках, українського і жидівського походження: Григорія Білецького, Андрія Білецького, Ігната Чернецького, Андрія Ковалю, Яна Безронечка, жида Лейзора, Івана Шевця, вдови Савчихи, Хоми Шевця, Якіма Ткача, Василихи Юрчишиної, Івана Новицького, Яна Бежарського, Гаврила Ковалю, Дем'яна Столяра, Захаркового, Себаст'яна Кашуби, Федора Ковалю, Бринського, Семена Лігона й Кліма Ткача [1, арк. 4 зв.].

На вулиці **Багатій** проживало 27 родин українського і три жидівського походження. З першої сторони на ній мали власні будинки і проживали: жидівка Доня, вдова Ленчиха, Яцько Ткач, Григорець Посарик, Ігнат Швець, Іван Якурак, Яцько Олійник, жид Лейба Сліпий, Гавриш Кам'янецький, Павло Маслянка, Гриць Бойко, Василь Десятник, Прокіп Паламар, Петро Пекар, Клим Стецик, Гриць Постиш, Гриць Труш, а на її другій стороні – Ілля Драбушко, Яким Чикало, Тимко Швець, жид кравець, Грицько Книш, Кіндрат Коваль, Яцько Олійник, Федько Цвиголка, Матій Коваль, вдова Сидориха, вдова Тимчиха, Радз Стецик і Юрчиха Підгаєцька [1, арк. 4 зв. – 5].

Найбільше тернополян мешкало на вулиці Довгій. Зокрема, на першій стороні вулиці проживало 33, а на другій стороні – 30 родин тернопільських міщан. Зокрема, на першій стороні вулиці Довгої знаходилися будинки Яцька Сотника, Сенька Малого, вдови Василихи Бирбихи, шевця Василя Сатанівського, Данила Ткача, кравця Бубенського, вдови Климихи, Валька Блазівого, Івана Сеня Великого, вдови гончара, Семена Великого, жида Лейби Різника, жида Хашула, Семена Пивовара, жидів Зелика, Абрама, Мошка, шевця Грицька Язловецького, жида шевця, Яна Ревича, жида кравця Гайзика, жида Манаша, жида Лейзора Перлинича, жида Нохима, Семена Рижого, жида бакаляра Якоба, жида бакаляра Абрама і жида Аскела та дворик пана Бадовського, а також мурована жидівська школа [1, арк. 5].

На другій стороні вулиці були будинки вдови Шиманської, Яська Шевця, жидів Гірша, Марка, Юська, Нохима кантора жидівського, жида Давида Школьніка, вдови Петрихи, Яна Боднаря, Пейсаха Різника, Мошка Різника, Івана Штойка, Федорихи Ревихи, Хаїма Зельмана, жида Дарола, Семена Підгаєцького, Леска, Андрія Шевця, Гаврила Шевця, Максима Андрійчика, Михайла Волошина, Стасихи Бойчихи із зятем, Остапа Витрикуша, Василя Яцурака та Грицька Крохмального й Атамана Новосілецького [1, 5 зв. – 6].

Вулиця Надрічна. Тут була мурована башта, яку називали Шевською та на попівським городі стояла орендарська винниця, солодівні жидів Йовича й Якоба, Йося Вишковицького, броварі і солодовні Давида Йосиноного й Мошка, броварі вдови Доні, Михея, Мошка, Якуба [1, арк. 6 зв.].

На цій вулиці були будинки жида Шмійла, Семена Цимбалістого, Василихи Гайдучки, жида Пелеха, Михайла Дерпага, Федора Чернописького, Яцька Пасічника, жидів Аскеля, Абрамка Бакаляра, Вольфа, Лазебніка, Лейби, Школьніка Жидовського та дворик пана Яніцького [1, арк. 6 зв.].

Вулиця Над ставом з вулиць була найменш населеною. Тут були будинки Івана Щура, Андрія Панкового, жида Гершка, Івана Белдийового, Василя Лози, вдови Іванової, Яцька Котушки, Калина, Стася Скрипея, Василя Шевця та Андрія Крамаря [1, арк. 6 зв.].

Передзамче. Цей квартал міста був населений 21 родиною. Тут тернополяни жили у двох двориках та 19 будинках. Зокрема, у двориках мешкали шляхтичі Добровський і Тхоржовський. Тут були будинки Миколи Кулика, Оноферка Чорного, Грешка Слюсаря, Юська Смиковецького, Захарки Ковалю, Олександра Таланта, Михайла Сухорепія, Ігната Келіпи, Петра Карися, Лук'яна Стельмаха, шевця Лукаша Пирога, вдови Міхніхи, Андрія Ткача, Гайваша, Ледорчички та Карпа Старого [1, арк. 7].

Крім того, тринадцять родин тернополян жило біля вежі Кушнірської. Поблизу неї знаходився невеликий двір пана Пресмицького та будинки Семена Тисего, Сави Асторожинського, Івана Теслі, Павла Воланика, Процика, Кирила, Василя Язловецького, Павла Бурканевого, Максима Велого, вдови Протасихи й Онишка Сліпого [1, арк. 7 зв.].

У кварталі, званому **Фільварки** проживало 27 міських родин. Тут був дворик пана Доманського і будинки Грицька Гука, Бартоша Марцінкового, Івана Маринеча, Федора Труша, Івана Савчиного, Івана Загайка, Миколи Чубатого, вдови Сухорепихи, Івана Невстайка, Гаврила Бея, вдови Петровської, Хоми Шевця, Матія Ткача, вдови Налачихи, вдови Кирилихи, Івана Артима, Захарка Новицького, Марка Толстовського, Василя Чемери, вдови Гаврилихи, вдови Андріїхи, Стрілецького, Прокопа Сидоровича, Павла Усятинського (Гусятинського, адже в той час Гусятин називали Усятином), Грицька Низького та Данила Гучка [1, арк. 7 зв. – 8].

Далі тернополяни жили на міських валах по обидва боки брами. З першої сторони брами стояли будинки семи родин: Дмитра Малого, Андруся Шумного, Кашуби Прошака, Яцька Чубатого, Івана Довгого, Василя Язловецького й Івана Лепяра. З другої сторо-

ни валу міської брами мешкало одинадцять родин: Федора Ковалика, Федорихи Горлайхи, Тимка Свічара, Марка, Федора, Івана Васи́ка, Смоковського, Павла Лозовки, Федора Снігура, Петра Лебе́дя та Гордія – зятя Понорового [1, арк. 8].

Ці тернополяни, які жили на валах, були бургомістровими підданими. Вони залучалися до ремонту греблі, подолання наслідків стихійного лиха, до перевезення гною, для обслуговування прибулих послів і різних випадків, а також сплати чиншів міським бургомістрам.

На Підзамчу проживало 22 родини тернополян: Яцька Ватамана, якогось Івана, Івана Хрипливого, Міська Литвина, Кліма Салазая, Федора Турчина, Яська Ягільницького, Гринька Перебігайлів, вдови Гринихи, Івана Кияна, Назара Струсівського, вдови Перебибайлихи, Калина, Івана Дулбе́ця, Власа Івачівського, вдови Павлихи, Івана Кобильного, Федка Довгого, Матяша Пішого, вдови Євки, вдови Балашихи та вдови Васи́лихи [1, арк. 8 зв.].

Згадані підзамчани мали земельні наділи. Тоді серед них повні наділи тримали: вдова Грициха, Влас Івачівський, Іван Киян, Місько Литвин, вдова Павлиха, Гринько Перебігайлів, Назар Струсівський і Лесько Язловецький. Ніякого тягла не мали вдова Васи́лиха, вдова Євка, Іван і Матяш Піший. Отже, за соціальним станом серед підзамчан було четверо халупницьких, восьмеро півнадільних і десять повнонадільних господарств. Родини підзамчан, які володіли цілим наділом, його обробляли двома кіньми, а півнадільні – одним [1, арк. 8 зв.].

Ці підзамчани мали відробити один день на тиждень “замкові повинності”. Ті, то відробили ці повинності, були звільнені від виконання обов’язкових робіт (“шарварку”) на тернопільському ставі [1, арк. 8 зв.].

Генеральні повинності міщан

Кожний міщанин від свого будинку давав чиншу по шість грош, також кожен зі свого будинку платив по три гроші звівнего, а від чверті поля півтора гроша і одну чверть вівса тернопільської міри, з городу по одному грошу, очкового від вулика бджіл пасіки, яка знаходилася на міських землях по шість грош, а якщо на інших тримали, то тоді давали звичайну десятину. Від броваря і солодовні платили по шість грош. З крамниць, яких у місті налічувалося сім, брали податку по три злотих, шафрану лот, перцю три лоти, імбиру один лот. Від десяти крамниць, які знаходилися під ратушею, платили по злотому. Різники жидівського походження і християнського віровизнання мали заплатити дванадцять злотих, а також обдарувати володаря замку згідно з давнім звичаєм. Від кіраків і різників за зілля на торг привезеного мали платити орендне: торгове мито, гребельне, спасне. Міщани ходять на шарварки: очищати великий став під містом, а також ремонтувати греблю двічі: у середу і в п’ятницю. А хто непослушний і визнають його провину, то на нього гривнею пустинею (штрафом. – Авт.) належить накладати, а котрого провина за ремонт мостів доведена, то міський уряд повинен накладати штраф. Ці ж міщани жидівського походження під загрозою втрати власного маєтку в місті мають під час доконечної потреби з гаїв і запустів привезти дерево на ремонт греблі. міський губернатор практикував накладання штрафів на міщан, які провинилися.

Замковий пушкар – звичайний, котрому, згідно з давнім звичаєм, ціле місто: кожен від свого помешкання має заплатити по десять злотих [1, 8 зв.].

Уряд у тому місті представляє шановний пан війт Доманський. Він за звичайним правом та даних інвентарю: з десяти крамниць від кожної отримував по три злотих і від кожного різника по каменю лою. Поля війтівські: сіножаті здавна при тім уряді між міськими застаються, а тепер йому належать.

Під містом був великий став, котрого спуск з давніх літ проводиться за 58 злотих, тепер він до рук вірних даний, за котрий вибрано рахунок, як показує квіт [1, арк. 9].

Млини

1. При міській мурованій брамі від міста, в котрім при нім кіл мучних чотири. Тут мельниками – Гаврило і Василь Волошини;
2. На тім потоці Саї Мельника, в котрім є два мучних кола і одна ступа;
3. Млин на опусці Сатурського. В нім – два мучних кола і одна ступа;
4. Млин також на опусці вдови Васи́ла Лукаша. Там під час спуску міського ставу на потреби міщан для млива буває потрібний [1, арк. 9].

Повинності тих мельників і міщан

Вони зобов’язані згідно з давнім звичаєм двічі на тиждень ходити з сокирою до замку на ті роботи, які вкаже замкова адміністрація: ремонтувати старі будинки. За годування свині, які тримають, повинні давати чиншу від одного кола по одному злотому.

З чотирьох солодовень та шести міських броварень за продукування спиртних напоїв повинні платити по шість грош.

До Львова і Перемишля мають возити солену рибу своїм коштом з тернопільських ставів.

Слюсарі, ковалі, шевці, кравці, кушнірі, боднарі на замкові потреби назначаються; котрих від натуральних повинностей – дачок – звільнено, мають залишатися вільні. Інших однак на кожний рік повинні ординувати, тобто накладати певні зобов’язання.

Осипу з 180 піль (земельних наділів. – Авт.): з кожного по три золотих і п'ятнадцять грош або чверть вівса повинні віддавати [1, арк. 9].

Бояри

1). Григорій Струхман; 2). Сташко; 3). Семко Максимів; 4). Антон брат Улашів і 5) Олександр Талант [1, арк. 9].

Ямки під містом. Тут проживало 28 родин передміщан: вдови Барабашки волоського походження, чотирьох Василів Волошиних, Дудки Волошина, Івана Волошина, Костини Волошина, Мікори Волошина, Нути Волошина, Охтені Волошина, Павла Волошина, Петра Волошина, Савки Волошина, Семена Волошина, Стратія Волошина, Теодозія Волошина, Томи Волошина, Якима Волошина, Івана Катеринича, волошина Петра Колесника, вдови Іванихи Коновальки, Григора Кривобубця, вдови Макарихи, Гринька Пасинка, волоської вдови Тимчихи та вдови Хвосткевички й Петра і Меланки [1, арк. 9 зв.].

Таким чином, можна констатувати, що станом на 21 серпня 1697 р. у Тернополі проживало 366 родин, у тому числі 21 волоська, 33 польських, 95 жидівських та 217 українських. Отож українська громада чисельно переважала общини волохів, поляків і жидів разом узятих. Отже, українці становили більшість населення міста, а чужинці – меншість [1, арк. 1–9 зв.].

За прийнятими у вітчизняній і польській історіографії нормами тодішня родина в середньому налічувала шість осіб. Тож, 1697 р. за приблизними розрахунками в Тернополі жило 2196 мешканців, серед яких було 126 волоського, 198 польського, 570 жидівського і 1302 осіб українського походження [1, арк. 1–9 зв.].

Основним заняттям мешканців Тернополя було ремесло, городництво, тваринництво і торгівля. З ремесел у той час розвивалися бондарство, зброярство, золотарство, тобто ювелірство, ковальство, краєцтво, кушнірство, млинарство, олійництво, пекарство, різництво, слюсарство, стельмаство, столярство, теслярство, ткацтво і шевство. На заняття цими видами ремесла власне вказують прізвиська мешканців міста: Андрій Боднар, золотник Войцех, Андрій Коваль, Васько Кравець, Іван Мечник, Яцько Олійник, Петро Пекар, Семен Пивовар, Мошко Різник, Грешко Слюсар, Лук'ян Стельмах, Дем'ян Столяр, Микола Тесля, Степан Ткач, швець Василь Сатанівський і т. д. [1, арк. 1–8].

Відсоток міщан, що займалися городництвом, був доволі високий, адже ним займалася мало не кожна третя міська родина. З галузей тваринництва найліпше розвивалися конярство та бджільництво. За скромними підрахунками тоді тернополяни у своєму розпорядженні мали щонайменше 1262 вулики бджолосімей, з яких 39 віддано як натуральну повинність на користь адміністрації тернопільського замку [1, арк. 8].

Доволі високого рівня досягла в місті роздрібна торгівля, яка була представлена трьома бакалійними магазинами та сімнадцятьма крамницями. Бакалією торгували жиди Абрам, Абрамко та Якоб. З промислових підприємств у місті було кілька винниць, млинів та солодовень [1, арк. 6 зв., 8].

Населеність сіл Тернопільської волості на той час виглядала таким чином: в Обаринцях мешкало п'ять, у Зарудді – сім, Гладках – 13, Малишівцях – 18, Білій – 23, Глибочку – 25, Івачеві – 27, Янківцях – 36 і Черніхові – 56 родин [1, арк. 10–15]. Доречно сказати, що активне відродження Тернопільської волості відбувалося в 1693–1697 рр. Для прикладу, станом на кінець 1693 р. у селі Івачів жило тільки три родини: Павла зятя Млинаря, Івана Чорного і якогось Данила. У 1694 р. до них підселвся Іван Циганчук. Через два роки тут оселився Михайло Шпак. Наступного року тут осіла сім'я Федька Палка. Далі 1688 р. оселився якийсь Сташко, 1689 р. родини Когути, Івана Бєня, Леська Лупича та Івана зятя Лупича, а 1690 р. – Івана Давидка, Андрюшки Рудого, Павла Волошина, Васька Запруцького, Ілька Кліща і Яцька Чорного. Потім 1692 р. поселилися родини Петра Локоти, Антона Локоти, боярина Павла Добоша, а 1693 р. осіли сім'ї Івана Гнісуха, Сеня Кудлака, Мартина Мазура, якихось Гаврила і Дмитра. І, насамкінець, 1695 р. в цьому селі осіла родина Івана із Запоморян [1, арк. 12 зв. – 13].

Варто зазначити, що з національних спільнот у сільській місцевості стали осідати переселенці з Польщі, переважно вихідці з Мазовша. Так, у Білій тоді жили Мат'яш Мазур, Шимко Мазур, бояри Островський, Шимко Витвицький, в Івачеві – Мартин Мазур, Черніхові – якийсь Шимон і в Янківцях – Андрушко Мазур, Войтко Мазур, Стах Мазур і Яцько Мазур, бояри Імшенецький, його брат Шеліговський. Розселення жидів у сільській місцевості в цей час не зафіксовано [1, арк. 10 зв. – 13 зв.].

З оборонних споруд у Тернопільській волості згідно з даними названого вище манускрипту діяло лише два замки: Тернопільський та Янківецький.

За інвентарем Тернопільський замок у той час мав не вельми привабливий вигляд, бо перебував у напівзруйнованому стані. З міста до замку можна було ввійти по мосту, якого збудували на мурованих філярах з поручнями з обох боків. Звід від того моста до Жонки на вагах. Брама мурована, склеплена, довга і широка. З правого боку дитинця знаходилася хатина для воротного (особи, що відкривала і закривала ворота фортеці. – Авт.), а з лівого – (wycielzka) хатина, а під нею холодний мурований зі стрільницями льох, видовищний і просторий, на котрій невелика башта вгорі. У замку турки завалили склепіння.

На брамі дві хатини з печами і вікнами, де пан адміністратор (rendwie) живе. На одній стороні брами від ставу – високий вимуруваний у квадрат палац, у якому турки зруйнували покрівлю. Він має з побічними шість кімнат, сім нижніх підземних склепів. Зовнішня башта знаходиться неподалік палацу, де у верхній частині були кімнати, але їх турки понижили. Входячи, ліворуч знаходилися кімнати, до яких вели кам'яні сходи. Склепіння заново відремонтовано. Фундамент печі закладено новий з комином. Кімната з двома вікнами. Зимні склепи і стайні цілі; були кухня і криниця, з них був вихід на став. Навпроти ставу під валом знаходилися дві глибокі муровані пивниці. Інші будинки у верхній частині дитинцю зруйновані турками. Амуніції немає ніякої. Тепер лише руїни: стоять печі з димарями.

З озброєння на той час у замку було п'ять одиниць: дві залізні, чотири фунтові гармати на колесах, оббиті залізом, з усім обладнанням, присланим з Ярослава, в доброму стані півтора сажнева залізна гармата з усім потрібним, яку закріплено, добра чотирифунтова спіжова гармата, друга подібна двофунтова гармата, яку надіслали з Бродів, залізний моздир і 19 кремнієвих мушкетів [1, арк. 2].

Янківецький сільський замок за описом виглядав так: оборонна твердиня мала прямокутну форму, була обнесена навколо земляним валом з дубовим частоколом. Кожна сторона фортифікації мала свою башту. В'їзд на дитинець був можливим тільки через дубову браму з малою хвірткою для входу. Від входу ліворуч була квадратної форми башта, збудована з дубового дерева і накрита солом'яним дахом. Такий самий вигляд мала друга башта праворуч дитинця. Третя башта від лісу ще не була накрита. Про четверту башту не сказано нічого. На нашу думку, в ньому проживав адміністратор Тернопільської волості.

У тім замку жилий будинок володаря мав дві кімнати і комору. Він був накритий солом'яною. Спальня обігрівалася білою кахлевою піччю з комином, який вивели на дах. Двері спальні були навішені на дві залізні завіси. Вона в денний час освітлювалася двома вікнами. За нею знаходилася ліплена з глини комора з дверима, які закривалися на ключ. Друга кімната теж була зроблена з глини; мала просту глиняну піч. Двері цієї кімнати були на простих дерев'яних бігунах і також освітлювалася двома вікнами. За нею знаходила стайня, обставлена дубовими палями, тобто острожена, зате дуже стара [1, арк. 10 зв.].

Для тимчасової оборони цей скромний замок посідав дві невеликі залізні гармати, дві гаківниці (довгі рушниці, яких у разі потреби прикріпляли до стіни фортифікації. – Авт.), шість мушкетів, тридцять фунтів пороху і один піхотний бембен [1, арк. 10 зв.].

Окрім замку, в цій селі функціонувала своя новозбудована добротна корчма, в якій кімнату обігрівала піч. Неподалік неї стояла стаєнка і винниця з солом'яним дахом [1, арк. 10 зв.]. Сільська янківецька церква була зведена з дерева і накрита солом'яною. Її обслуговували піп і дяк, які в ній відправляли богослужіння та релігійні обряди [1, арк. 10 зв.].

Узагальнюючи виклад, можна констатувати:

1. Інвентар Тернопільської волості 1697 р. заповнює прогалину в літописі подільського міста. Він важливий для пізнання демографічних, етнічних, економічних і урбаністичних процесів, які відбувалися не лише в самому Тернополі, а й в інших містах Поділля того часу. Ось чому цей оригінальний документ цінний не лише для істориків, а й економістів, географів, демографів, етнологів, ономастів, топонімістів тощо.

2. Даний інвентар Тернополя і його околиць заслуговує окремого видання в оригіналі і перекладі книгою зі вступом, глибоким аналізом цього документа і його практичного значення для науки і краєзнавства, коментарями, аналітичними висновками та іменним і географічним покажчиками.

3. Огляд оригінального першоджерела про Тернопіль і його околиці є важливою підставою для всебічних краєзнавчих і наукових досліджень та знаменною подією у культурному житті подільського краю, оскільки розширює світогляд громадськості про минуле обласного центру та його навколишніх сіл.

Література

1. Львівська національна наукова бібліотека Академії наук України. ВР. — Ф. 4. — Оп. 1. — Спр. 1611 /ІІ/. — Арк. 1–13 зв.
2. Гуцал П. Власники Тернополя / Петро Гуцал. — Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n63texts/63-zmist.htm>
3. Бойцун Л. Тернопіль у плінні літ / Любомира Бойцун. — Тернопіль : Джура, 2003. — 389 с.
4. Петровський О. Тернопіль: історія міста / Олександр Петровський, Олег Гаврилюк, Володимир Окаринський, Ігор Крочак. — Тернопіль : Астон, 2010. — 216 с. ; іл.
5. Бурма В. Привиди старих замків (Тернопільщина) / Василь Бурма. — Тернопіль : Видавничий дім "Віпне життя", 2011. — 400 с.

The attempt to give a general characteristic of Ternopil volost inventory of 1697 as an important source from Ternopil social-economic history and its rural area is made in the home historiography for the first time. It is also a document valuable for studying the demographic development of the city and the neighboring villages, the national and social structure of their population and the residents' onomasticon.

Key words: *inventory, artisans, villagers, compulsory services, population, castle.*